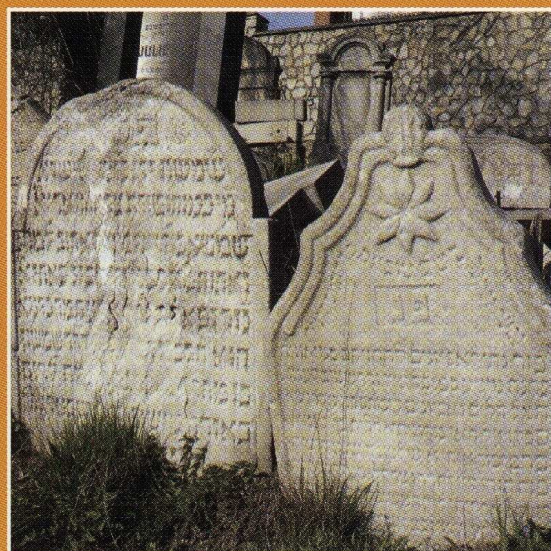
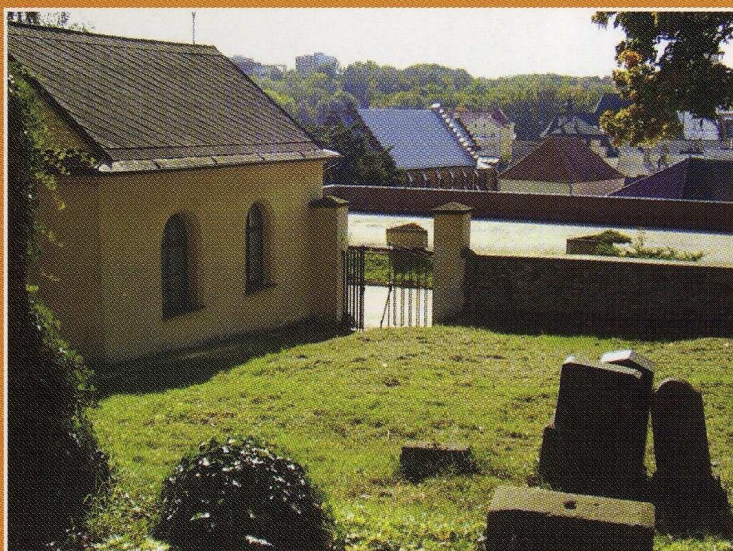
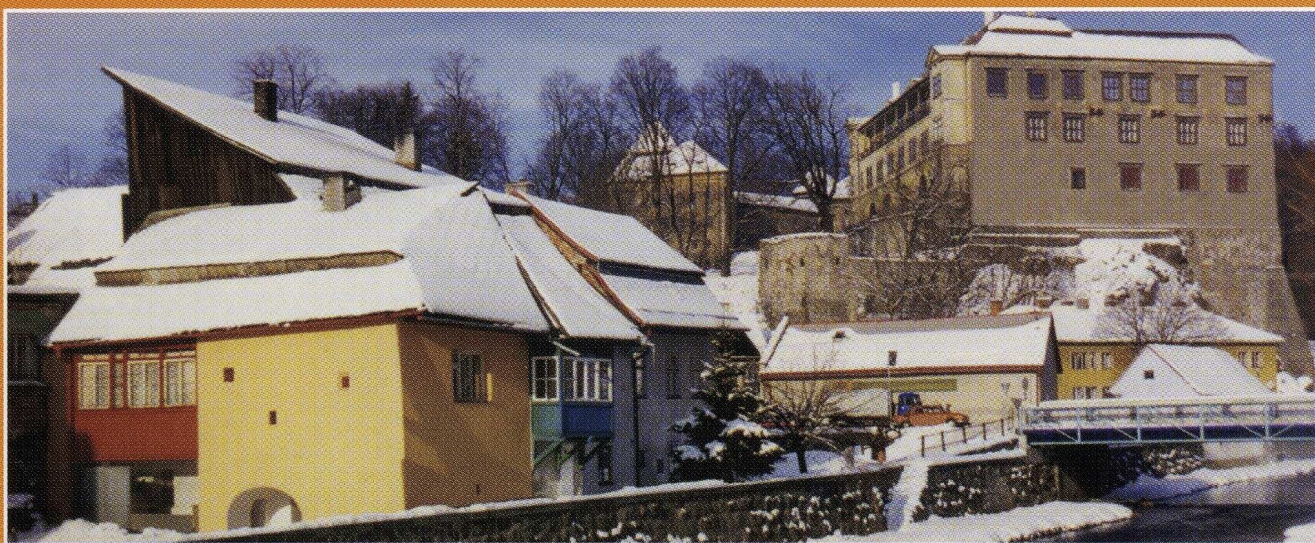


*Procházka po bývalém
židovském městě*

Velké Meziříčí



Přítomnost jednotlivých židovských rodin ve Velkém Meziříčí můžeme předpokládat v polovině 15. století po vyhnání Židů z královských měst na Moravě. S tím korespondují i jednotlivé zmínky o Židech v roce 1497 a 1518. Ze soudních sporů meziříčských měšťanů se Židy, které řešila místní justice, však přímo nevyplývá, že židovští účastníci řízení nutně museli být místní. Z druhé poloviny 16. století naopak máme potvrzeno, že se Židé ve městě nenacházeli. Nespornou přítomnost židovského obyvatelstva tak můžeme doložit až v průběhu třicetileté války. Při zápisu jakéhosi Žida Josefa v roce 1636 je výslovně uvedeno, že se jedná o zápis prvního židovského obyvatele města. Krátce po tomto datu se do města stěhují další rodiny a usazují se v prostoru tzv. Nového Města. Tato část byla od vlastního města oddělena mlýnskou struhou, z druhé strany přiléhala k řece Oslavě. Z bezpečnostních důvodů zde byli v minulosti umístěni příslušníci řemesel pracujících s otevřeným ohněm, např. hrnčíři.

Prohlédneme si budovy a ostatní památky, které přítomnost židovské komunity ve městě dodnes dokumentují

Židovské město

Přibližně v místě dnešní křižovatky ulic Vrchovecká a Novosady v minulosti začínalo Židovské město. Původní ulice Vrchovecká ovšem byla mnohem užší a pokračovala pod hradem ulicí Podhradí, takže Židovskou čtvrtí neprocházela.

ulice Novosady (1)

V ostění dveří domu č. p. 1181 se zachovala stopa po umístění schránky s mezuzou.

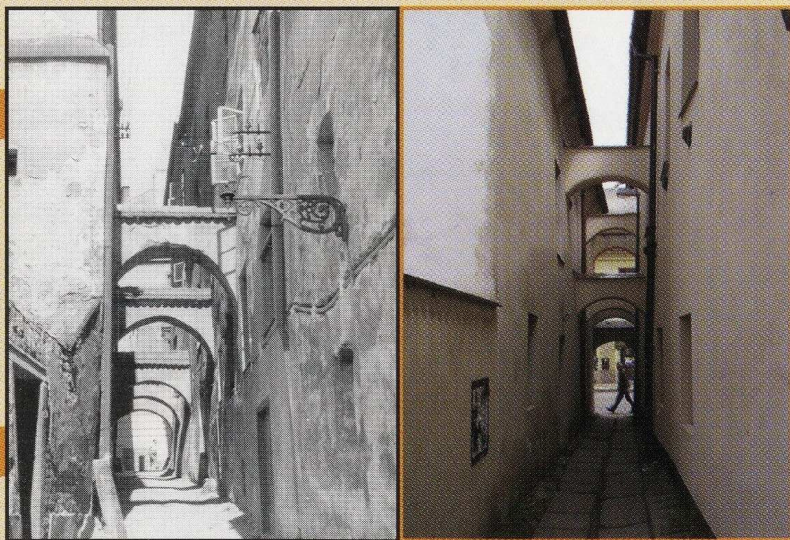
Mezuza (2) je pergamenový svitek obsahující vybrané biblické verše. Bývá připevněn u vchodu a na veřejí dveří židovského domova. Svitek bývá uložen v pouzdru ze dřeva, kovu, kamene nebo skla připevněném



šikmo k pravému dveřnímu rámu asi ve dvou třetinách výšky.

Židé směli mít v minulosti pouze stabilní počet domů, který se nesměl zvyšovat. Nejdříve to bylo 10, později 23 a od roku 1710 pak 32 domů. Protože však počet obyvatel rostl, snažili se získat další prostory zahušťováním zástavby. Vznikl tak jev typický pro židovská města. Pod jedním vchodem, který vyznačoval dům, byly v zadním traktu dostavovány další budovy. Často také měly dva vedlejší domy společný vchod.

Přejdeme na druhou stranu ulice, kde vidíme další charakteristické rysy středověké zástavby. Jsou to tzv. **prampouchy**, (3) rozpěrné oblouky,



které zadržují tlak zdiva v úzkých uličkách. Projdeme uličkou **K Haltýři** (4) a ocitneme se v místech, kde dříve tekla mlýnská strouha, oddělující židovské město od křesťanského. Ulička Fortna vpravo vede na Náměstí. Jako spojnice se židovským městem bývala v minulosti na noc uzavírána vraty. My se však vrátíme uličkou **V Podloubí** (5) zpět na ulici Novosady.

Původně zde bylo neprůjezdné náměstí ulicového typu s **vlastní kašnou (6)**. Po obou stranách stály dvoupodlažní domky, z nichž se zachovala jen část. V přízemí směrem do ulice byly umístěny krámky a dílny, v patře se bydlelo. Ve východní části ulice leželo správní i náboženské centrum židovské obce.



kašna

stará synagoga (dům č. p. 1146) (7)

Tzv. stará synagoga pochází z konce 17. století, kdy si meziříčští Židé vedle starší malé synagogy postavili novou. Synagoga je orientována k východu. Při východní zdi byl umístěn svatostánek. Řečniště bylo situováno doprostřed, podél stěn stálo 85 sedadel pro muže. Ženám bylo určeno 63 sedadel na galerii přístupné zvenčí zvláštním schodištěm. Barokně klasicistní portál hlavního vchodu je z druhé poloviny 18. století. V něm jsou vsazeny



kované dveře, jež hebrejský nápis datuje do roku 1812. Po otevření nové synagogy byla stará využívána jako sklad. Na konci minulého století byla opravena a od roku 1996 slouží jako výstavní síň muzea.



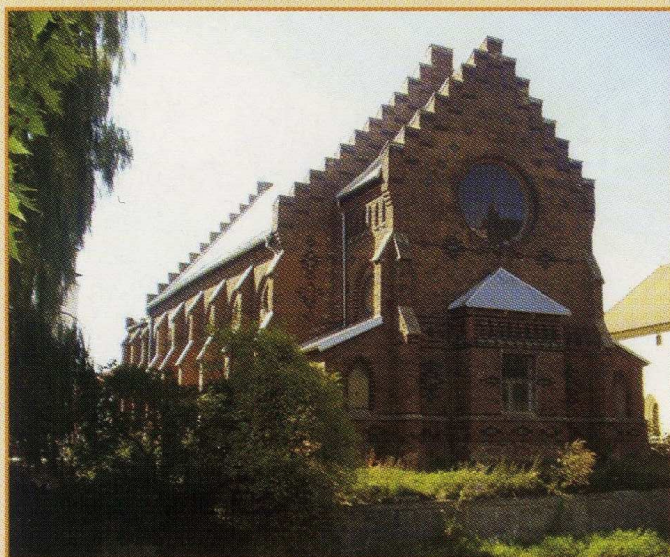
nová synagoga (dům č. p. 97) (8)

V polovině 19. století bylo v židovské obci přes 1100 obyvatel. Protože stará synagoga k jejich shromažďování už zdaleka nestačila a různé varianty rozšíření se ukázaly jako nevhodné, rozhodli se postavit novou budovu. Nová synagoga byla vystavěna na místě dvou křesťanských domů, již za hranicemi bývalého židovského ghetta. Základní kámen byl položen 2. 7. 1868 a dne 7. 7. 1870, tedy za 2 roky, byla budova zkolaudována. Autorem projektu byl vídeňský architekt August Prokop. Budovu v pseudogotickém slohu postavil místní stavitel Václav Roučka. Náklady činily 25 tisíc zlatých. Budova byla postavena z neomítnutých červených a v menším množství černých cihel. Okna byla zdobena barevnými vitrážemi se symbolem Davidovy hvězdy a ve dvou omítnutých pruzích nad vchodem byly umístěny hebrejské citáty z Bible. Vnitřek synagogy odpovídal již modernějšímu pojetí, kdy řečniště bylo přesunuto ke svatostánku a lavice byly umístěny rovnoběžně, podobně jako v křesťanských kostelích. Ženská galerie nesená litinovými sloupy obklopovala chrám ze tří stran.

Svému účelu sloužila synagoga do roku 1940, kdy byla poškozena nacistickými vandaly. Od roku 1943 pak byla využita jako týlové skladiště německé armády. Po 2. světové válce



se v jejím užívání sice postupně vystřídal několik subjektů, přesto však až do roku 1991 sloužila jako sklad. Do prostory chrámu byl na úrovni galerií vestavěn dělicí dřevěný strop, který je v budově dosud. Po restituci je budova pronajímána k obchodním účelům.



dům č. p. 1144 – škola a byt (dům) kantora (9)

Mezi starou a novou synagogou stojí dům, kde bydlel kantor. V zadním traktu byla umístěna židovská škola, která vznikla roku 1788, a nejstarší synagoga, tzv. malá. Ta v první polovině 20. století sloužila jako zimní modlitebna. V 60. letech 20. století byla zbořena, takže z ní zůstaly jen dvě obvodové zdi.

dům č. p. 1147 – dům šamese a rituální lázeň (10)

V domě nedaleko staré synagogy bydlel synagogální sluha šames. Ve sklepě domu byla umístěna rituální lázeň mikve. Dům je prampouchem opřen o synagogu.

Dále budeme postupovat proti proudu řeky ulici U Vody. (11)

Zde se dochovala další část židovských domů. U domu č. p. 1188 na konci řady zůstal zajímavý klenutý průchod – **žudr. (12)** Vzhledem k tomu, že okolní terén se v průběhu let zvedl, je dnes příliš nízký, aby se jím dalo procházet.

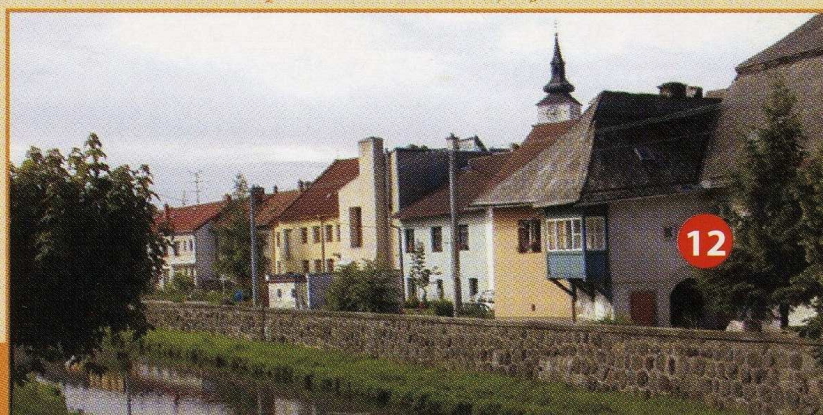
Přejdeme most přes řeku a vrátíme se zpět po druhém břehu ulici Poříčí.

Zde byly v minulosti umístěny četné klichárny židovských majitelů.

Při prohlídce nemůžeme vynechat **židovský hřbitov (13)** v ulici Bezděkov.

Pozemek pro zřízení hřbitova zakoupili Židé roku 1650 za 60 zlatých. Od té doby byl hřbitov funkční až do 2. světové války. Původně k němu vedla přes řeku dřevěná lávka. Když byla zničena povodní, přispívali od roku 1768 Židé na údržbu mostu k **Moránskému hřbitovu (14)** a používali jej také. Hřbitov o rozloze 4. 571 m² je umístěn ve svahu a celý je ohrazen zdí. V horní části je ve zdi vsazena kamenná deska s hebrejským textem modlitby za zemřelé kadiš. Hroby jsou uspořádány v řadách po vrstevnicích. Celkem je na hřbitově více než 1300 hrobů, které jsou označeny náhrobky. Nejstarší je z roku 1677. Nápisy jsou tradičně hebrejské, od 19. století německé, z 20. století i české. Poblíž vstupní brány stojí obřadní síň z roku 1880. Hřbitov není volně přístupný, zájemci si mohou zapůjčit klíče v Galerii synagoga.

Zde procházku po židovských památkách města Velké Meziříčí ukončíme. Doufáme, že nejste unaveni a že svoji pozornost věnujete dalším památkám města (zámek, městská památková zóna ...) i jeho okolí.





- (1) Novosady
- (2) mezuza
- (3) prampouchy
- (4) K Halytři
- (5) V Podloubí
- (6) kašna
- (7) stará synagoga
- (8) nová synagoga
- (9) dům č. p. 1144 - škola a byt (dům) kantora
- (10) dům č. p. 1147 - dům šámeše a rituální lázeň
- (11) U Vody
- (12) žudr
- (13) židovský hřbitov
- (14) Moráňský hřbitov

Foto: Antonín Dvořák, Dana Fňukalová, Pavel Janíček, Jiří Michlíček, Jiří Trojan (letecké snímky), Petr Zezula, snímky z fotostoutěže „Barvy města“ (s laskavým svolením autorů) a snímky z archivu města Velké Meziříčí
Text: Marie Ripperová

Zpracovali: Michal Drápela, Diana Kutnerová, Alena Ruxová, Pavel Vaníček, Zuzana Villerťová, Petr Zezula
Za spolupráci děkujeme: Naděžda Jašové, Evě Kočí-Valové, Zdeňce Peterkové, Romaně Procházkové, Martinu Sindloví, Janě Švecové, Kateřině Fellingner, Petře Tomanové

Kontaktní údaje: www.mestovm.cz, mestovm@mestovm.cz

Vydal: Mikroregion Velkomeziříčsko-Bítešsko; náklad: 4 500; tisk, grafika: Jiprint Jihlava



Kraj Vysočina



Tento projekt se uskutečnil s finanční podporou Evropské unie a kraje Vysočina.